

JAROSLAV KOCIÁN

POČÁTKY FOTOGRAFIE NA TĚŠÍNSKU

Slezská univerzita
Filozoficko - přírodovědecká fakulta
Institut tvůrčí fotografie

Opava, 2010

JAROSLAV KOCIÁN

POČÁTKY FOTOGRAFIE NA TĚŠÍNSKU

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Obor: Tvůrčí fotografie

Vedoucí práce: Odb. as. Mgr., MgA. Tomáš Pospěch

Oponent: Ing., MgA. Evžen Sobek

Slezská univerzita

Filozoficko - přírodovědecká fakulta

Institut tvůrčí fotografie

Opava, 2010

Poděkování

Děkuji mnohokrát za vedení diplomové práce a konzultace panu MgA. Tomášovi Pospěchovi, rodinným příslušníkem za pomoc a trpělivost při její realizaci a v neposlední řadě panu Mariuszowi Makowskému z fotografického oddělení Muzea Těšínského Slezska v Polském Těšíně, bez kterého by tato práce nemohla vzniknout.

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně, za použití pramenů uvedených v seznamu použité literatury.

Souhlasím se zveřejněním práce formou zařazení do Ústřední knihovny FPF SU v Opavě, knihovny Umělecko-průmyslového muzea v Praze a na Internetové stránky ITF.

V Opavě, dne 4. ledna 2010
Jaroslav Kocián

Obsah

I.	Úvodní slovo	5
II.	Historický vývoj Těšínska (Těšínského Slezska)	8
III.	První zmínky o vynálezu fotografie a první fotografové na Těšínsku	11
IV.	Živnostenská fotografie na Těšínsku	16
V.	Fotografický ateliér Heinricha Jandaurka v Těšíně (1870-1945)	29
VI.	Počátky amatérské fotografie na Těšínsku	36
	a) Činnost Amatérského fotoklubu v Polském Těšíně (1930-1939)	
	b) Skoczovská sekce Amatérského fotoklubu (1937-1939)	
VII.	Osobnost slezského fotografa a malíře Jozefa Raszky	43
VIII.	Karol Kaleta - bystřický fotograf	54
IX.	Závěr	59
X.	Seznam fotografických ateliérů na Těšínsku	62
XI.	Seznam použité literatury	66
XII.	Jmenný rejstřík autorů	68

I. Úvodní slovo

Příznám se, že výběr tématu mé diplomové práce byl zprvu trochu unáhlený. Měl jsem určité představy o čem budu psát, kde budu bádát a koho se ptát. První myšlenka byla zmapovat historii fotografie na Těšínsku od jejích počátků až dodnes. Po prvních setkáních se zaměstnanci Muzea Těšínska v Českém Těšíně a fotografem, který pro tuto instituci po léta pracoval, jsem začal o svém tématu poněkud pochybovat. Informací bylo tak nějak hodně, ale přesto málo.

Abych to vysvětlil. Všichni věděli, že zde působilo mnoho fotografických ateliérů a živnostníků, různí profesionální fotografové či amatérské fotografické spolky. Bohužel jsem se nebyl schopen dozvědět nic bližšího. Kdo z těchto uvedených byl opravdu významným a proč, o kom vlastně psát a hlavně co? Dokonce jsem se dozvěděl, že v archivu fotografického oddělení Muzea Těšínska v Českém Těšíně je mnoho tisíc fotografií, ale nejsou rozděleny podle autorů, nýbrž pouze podle toho, co na fotografiích je zachyceno. Byl jsem odkázán na pana Mariusze Makowského z oddělení fotografického v Muzeu Těšínského Slezska v Polském Těšíně. Zde jsem našel, co mi stále chybělo, a zde jsem se také dostal před zásadní rozhodnutí. A to, že mou práci je třeba konkretizovat. Po krátké prohlídce archivu a rozhovoru s panem Makowskim jsem se rozhodl, že se v práci budu zabývat počátky fotografie na Těšínsku, respektive jejím vývojem do roku 1945.

Těšínsko jako takové je velmi specifickým regionem. Podle mého názoru je velmi důležité uvědomit si historické souvislosti, které toto území formovaly, a z tohoto důvodu se historickým vývojem Těšínska zabývám ve druhé kapitole.

V následující kapitole uvedu první zmínky o vynálezu fotografie na území těšínského Slezska, prvního autora, který přímo na území města Těšín jednu ze svých daguerrotipií zhotovil, a uvedu první zde vzniklé ateliéry.

Ve třetí kapitole jsem stručně popsal vývoj živnostenské fotografie v rakousko - uherském mocnářství od jejího vzniku a to především proto, že provozování fotografické činnosti v jejím počátku byla výsada vyšších vrstev obyvatelstva a využívali ji hlavně živnostníci - podnikatelé. Následně se budu věnovat

nejvýznamnějším fotografickým ateliérech či firmám. V období od vzniku fotografie do roku 1945 jich ve městě Těšín vzniklo a působilo mnoho. Čísla nejsou úplně přesná, ale podle dostupných materiálů jsem jich zjistil 30. Na území celého Těšínska by bylo možno uvést až 89 fotografických ateliérů, respektive živnostníků. Myslím si, že není třeba o každém konkrétně psát, proto jsem vybral ty, které svou kvalitou a do jisté míry i popularitou převyšovaly ty méně známé.

Při rozhodování, o čem bude moje magisterská diplomová práce, jsem si pohrával s myšlenkou věnovat ji nejvýznamnějšímu fotografickému podniku, který na Těšínsku působil, a to fotografickému ateliéru Heinricha Jandaurka. Nakonec jsem se rozhodl věnovat mu samostatnou, pátou kapitolu. Po prohlídce archivu a dochovaných fotografií si myslím, že práce Heinricha Jandaurka a v podstatě i jeho potomků, kteří po něm podnik převzali, byla opravdu nejkvalitnější.

Kapitola šestá se bude věnovat počátkům amatérských sdružení na Těšínsku a to konkrétně Amatérskému Foto-klubu, který působil na území tehdy již Polského Těšína, a jeho pobočce v polském městě Skoczow.

V následující kapitole jsem se rozhodl psát o životě a díle velmi výrazné osobnosti slezského malíře a fotografa Jozefa Raszky. Ve studiu dochovaných materiálů jsem se dozvěděl, že byl některými nazýván slezským Atgetem a to hlavně z důvodu jeho přístupu ke genui loci místa, kde žil a působil. Byl také kontroverzní postavou v soukromém životě, jehož konec byl nakonec i tragický.

Jeho následovníkem je označován relativně nedávno zesnulý (1998) bystrický fotograf Karol Kaleta, jehož tvorba mě také oslovila. Proto jsem mu věnoval kapitolu osmou. Stejně jako Raszka byl uchvácen krajem, kde žil a který se snažil ve svých fotografiích co nejvěrněji zachytit. Oba uvedení autoři také provozovali své vlastní fotoateliéry.

Proč jsem si vlastně své téma vybral? Na Těšínsku jsem se narodil a celou dobu zde žiji, v Českém Těšíně jsem chodil do školy. První chvíle, které si ve svém životě pamatuji, jsou do jisté míry spjaté s městem Český Těšín. Pracoval zde můj dědeček i můj otec. Můj druhý dědeček se zde v roce 1912 narodil. Toto

město mám ve svém podvědomí zapsáno jako místo velmi přízračné. Možná také díky Jaromíru Nohavicovi, který přízračnost místa i doby neuvěřitelně zachytil v textech svých písní.

Těšín, město kdysi jedno a kdysi také rozděleno na města dvě.

II. Historický vývoj Těšínska (Těšínského Slezska)

Těšínsko je historické území, které se rozkládá po obou březích řeky Olše (polsky Olzy), která je ve velké části svého toku hraniční řekou mezi Polskem a Českem. Východní část regionu se dnes nachází v Polsku, západní polovina leží v České republice. Sídlním městem je bývalé město Těšín (za Rakouska-Uherska Teschen), dnes rovněž rozdělené státní hranicí na řece Olši. Významnější historická část města připadla po první a pak i po druhé světové válce Polsku, kde se město nazývá Cieszyn. Část města, která připadla bývalému Československu, dnes město Český Těšín, je bývalým průmyslovým předměstím s nádražím. Ve městě se stýkají důležité mezinárodní silniční i železniční komunikace a je tak dnes jedním z nejvýznamnějších dopravních uzlů na Moravě a ve Slezsku.

Teritoriálně lze hranice Těšínska v České republice vymezit okresy Karviná a částí okresu Frýdek-Místek na východ od řeky Ostravice. Většina obcí české i polské části Těšínského Slezska je sdružena v Euroregionu Těšínské Slezsko-Ślask Cieszyński, který byl založen v roce 1998.

Těšínské Slezsko se vyznačuje specifickým historickým vývojem, kde se prolínaly české i polské vlivy a před 2. světovou válkou i výrazný vliv německý. V české části Těšínska dodnes hraje významnou úlohu polská národnostní menšina.

Těšínsko nemělo ve své minulosti vhodné podmínky k osídlování, tyto nevýhody ovšem vyvažovala výhodná geografická poloha na dálkových komunikačních směrech - z jihu Evropy přes Pováží a Jablunkovský průsmyk a dále Slezskou nížinu do Pobaltí a méně významné propojení Moravské brány s východoevropskými nížinami.

Území Těšínska pravděpodobně od 9. stol. podléhalo Velkomoravské říši Mojžírovců až do jejího zániku na samém začátku 10. století. V následných letech se zde střídavě dělili o moc polští Piastovci a čeští Přemyslovci.

V 11. století se území na delší dobu ocitlo pod správou polského státu. V tomto století byl v Těšíně vybudován zeměpanský hrad s rotundou jako střediskem církevní správy. První zmínka o hradu pochází z roku 1155.

V druhé polovině 13. století začal na toto území pronikat český vliv. Trenčínským mírem z roku 1335 se Polsko zřeklo jakýchkoli nároků na Slezsko, čímž se Těšínské knížectví stalo lénem koruny české.

V období od osmdesátých let 13. století do padesátých let 14. století, což odpovídá době vzniku velké části obcí v níže položených oblastech regionu, dosáhla své vrcholné fáze středověká kolonizace německým obyvatelstvem, doprovázená následnou germanizací. V horské oblasti se ve větší míře projevila až pozdější valašská kolonizace, která probíhala v 16. a 17. století. Tato druhá velká kolonizační vlna je spojená s osídlením vyšších poloh v území a s horským pastevectvím.

V roce 1653 se Těšínské knížectví stává majetkem Habsburků, kteří byli od roku 1526 zároveň českými králi. Jedním z prvních opatření Habsburků na zdejším území byla rekatolizace zdejšího převážně protestantského obyvatelstva.

Po ukončení první slezské války v roce 1742 a uzavření vratislavského míru, došlo k odstoupení většiny slezských knížectví ve prospěch Pruska. Těšínsko však zůstalo vedle částí opavského, krnovského a nízkého Slezska pod habsburskou mocí.

Za vlády Alberta Sasko - Těšínského, jenž vlastnil těšínské komorní statky od roku 1766 až do své smrti v roce 1822, se změnilo těšínské knížectví ve významný hospodářský komplex. Zároveň byly položeny základy zdejšího moderního těžkého průmyslu, k čemuž přispěl zejména nález černého uhlí v závěru 18. století. Po Albertovi získal těšínské léno arcivévoda Karel, který založil v roce 1839 železářny v Třinci.

Nález a využití černého uhlí změnilo hospodářský charakter oblasti a vyvolalo následné migrační přesuny obyvatelstva. Od poloviny 19. století prošla severní část Těšínska několika vlnami imigrace, nejvíce přistěhovalých pocházelo z Haliče a představovali levnou pracovní sílu.

Pro jižní část Těšínska bylo v hospodářství zásadním zlomem založení železáren v Třinci v roce 1839. Do té doby se zde většina obyvatelstva věnovala zemědělství, jižní část Těšínska, zejména obce na Jablunkovsku byly horské pasekářské. Horské obce zemědělského charakteru populačně stagnovaly,

vystěhovalí směřovali především do nových průmyslových středisek, jako byly železárny v Třinci.

V roce 1847 byl zahájen provoz na Severní dráze Ferdinandově z Vídně do Bohumína, na níž v letech 1869-71 navázala Košicko-bohumínská dráha, která dokončila propojení průmyslových center regionu. Další železniční trati byly postaveny v letech 1888 (Frýdek-Těšín) a 1914 (Těšín-Ostrava-Kunčice). Dobré dopravní spojení a dostatek pracovních sil způsobily jeho vzestup.

Rozpad Rakouska-Uherska po ukončení 1. světové války umožnil vznik nových států, které se utvářely především na národnostním principu, ale důležitou roli hrála i historická, strategická a ekonomická hlediska, jako v případě Československa na Těšínsku. Právě Těšínské Slezsko bylo z těchto důvodů jedním z území, kde se protichůdné požadavky nově vznikajících států vzájemně střetávaly. Již v listopadu byla vytvořena provizorní hranice Těšínska, ale celý spor vyvrcholil vojenskou akcí československé armády v lednu 1919. Závěrečné rozhodnutí se tak uskutečnilo až na jednání Konference velvyslanců Dohody ve Spa, kde bylo 28. července 1920 rozhodnuto o konečném rozdělení Těšínska do dnešní podoby.

K územním změnám došlo i v době před 2. světovou válkou. Při odstoupení pohraničních oblastí Německu byla na základě tzv. Ultimata polské vlády předána Polsku velká část českého Těšínska. Už v prvním dni války, 1. září 1939, bylo celé Těšínské Slezsko obsazeno německou armádou a začleněno do Německé říše. Po porážce Německa v roce 1945 došlo k obnovení sporu o průběh státní hranice na Těšínsku.

Po 2. světové válce došlo k dalšímu úbytku obyvatelstva způsobeného odsunem Němců. Obnovovaný a rozvíjející průmysl nutně potřeboval nové pracovní síly a vzhledem k existenci československého státu tak došlo k nové vlně přistěhovalých ze Slovenska. Mezi těmito migranty měli největší zastoupení obyvatelé nejzaostalejších oblastí Slovenska - především z Oravy, Pováží a ze středního a východního Slovenska. Hlavní vlna imigrace na Těšínsku trvala od počátku 50. do konce 60. let, počátkem let sedmdesátých již došlo k jejímu zvolňování. Příčinou bylo omezování těžby uhlí a ztráta výsadního postavení regionu související s rozvojem jiných průmyslových oblastí.

III. První zmínky o vynálezu fotografie a první fotografové na Těšínsku

Politický a ekonomický život Těšína v polovině 19. století byl podmíněn jeho příslušností k rakouské monarchii. Město položené na okraji Moravské Brány bylo po staletí - přinejmenším na místní podmínky - místem velmi známým a flexibilním. Bylo regionálním řemeslnickým, obchodním a kulturním centrem. Lidé se zde rychle seznamovali s evropskými novinkami, vynálezy a technickými zajímavostmi a také módou, či společenským životem císařského dvora.

První zmínky hovořící o fotografii - vynálezu umožňujícím zachytit viděnou realitu - dorazily do Těšína dvěma cestami. Jednou z nich byla pravděpodobně soukromá nebo obchodní korespondence, druhou pak tisk vycházející na území celé rakousko-uherské monarchie. Tak na příklad dne 25. září roku 1839 Gazeta Krakowska otiskla v čísle 220 následující zmínku : *“Vynález Pana Daguerre’a. Pan Daguerre provedl dne 7. tohoto měsíce v sále Ministerstva Vnitra v Paříži první veřejný pokus se svým vynálezem. Pokus, o němž hovoříme, se zcela vydařil i přes nepříliš dobré počasí, jež každou chvíli měnilo světlo. Obraz dosáhl největšího stupně přesnosti a diváci - jak říká Messenger - spatřivše jej, výkřiky projevíli svůj údiv. Všichni se nemohli vynadívát na detaily této kresby.”*¹

Stručnost poznámky a absence dalších informací na toto téma neumožnily určit stupeň zájmu o vynález. Hotové daguerrotypy pořízené v Krakově si však bylo možno prohlédnout již na podzim roku 1840. Vzhledem ke vzdálenosti mezi Krakovem a Paříží, četným hranicím a nedokonalosti tehdejší komunikace a sdělovacích prostředků, je nutno obdivovat rychlost, s jakou se nová technika šířila.

První daguerrotypy dorazily z Paříže do Těšína skrze Vídeň, Prahu a dále přes Moravu. Zanedlouho po nich se objevili první putovní daguerrotypisté, kteří putující z místa na místo zhotovovali portréty významnějších a zámožnějších osobností. Daguerrotypie byla technikou uchovávání obrazů na stříbrných nebo na posříbřených měděných destičkách. Působením výparů jódů byla vytvářena vrstvička jodidu stříbrného, která byla citlivá na světlo. Po naexponování byla destička podrobena působení par rtuti. Při pohledu z vhodného úhlu vzhledem k padajícímu světlu byl viditelný pozitiv daného objektu. Obdržený fotografický

obraz nebylo možno kopírovat, díky čemuž šlo o unikátní exemplář, což mělo vliv na jeho velmi vysoké výrobní náklady - a ty si mohli dovolit pouze zámožní lidé.

Z tohoto období se zachovaly a dnes jsou uleženy v archivu Oddělení fotografie Muzea v Polském Těšíně, daguerrotypy : portrét dámy s loknami (1840-1850), portrét muže (1840-1860), portrét dámy (1849-1860), portrét Edwarda Klemense Kaufmana v Těšíně z 20. května roku 1852, pořízen **Jozefem Wilhelmem Wenigerem**, daguerrotypistou a fotografem z Prahy, portrét mladého muže (1840-1860), skupinový portrét tří žen středního věku (matka a dcery; 1850-1860), portrét Tomasze Biernatzkého v mládí (1840-1860), portrét důstojníka, portrét muže s vousy.

Obr. 1/ Portrét ženy, daguerrotyp. Ze sbírek Státního Archivu v Polském Těšíně, okolo roku 1855

K zajímavým objevům poslední doby v oblasti historie fotografie v Těšíně patří nepochybně nález dvou dosud neznámých daguerrotypů ve sbírkách Státního archivu v Polském Těšíně, které představují ženu středního věku, vyfotografovanou po kolena, sedící $\frac{3}{4}$ vpravo a muže středního věku, do pasu, sedícího $\frac{3}{4}$ vlevo. Tyto daguerrotypy jsou uloženy ve vazbě (etuži) ve tvaru

knížečky z hnědé kůže s vylisovaným rámečkovým ornamentem. Na spodním okraji zadní desky vazby je vtlačen nápis „H. Feitzinger“ a „Tessen“.

První doloženou aktivitou v oblasti řemeslnické fotografie se stala v roce 1852 přítomnost **Jozefa Wilhelma Wenigera** v Těšíně. Byl to putovní daguerrotypista a fotograf z Prahy, který po krátkém období provizorního působení v Krakově a v Bochni pracoval také v Těšíně. Jeho další osudy nejsou známy, jeho pobyt v Těšíně byl tedy dočasný.

Obr. 2/ **Josef Wilhelm Weniger**

Portrét Edwarda Klemense Kaufmana v Těšíně, 1852

K prvním stálým těšínským fotografickým pracovním, jejichž existence byla s určitostí potvrzena, patřily podniky : **Paula Cherneho** (1860), **Gregorga Bialoruského** (1860), **Germann & Goldmanna** (1860), **Richarda Jastrzembrského** (1861) a **Gustava Feyerabendta** (1863). Nejlepším podnikem s velmi dobrým renomé, založeným v roce 1870, byl umělecko - fotografický podnik **Heinricha Jandaurka**, který se nacházel na ul. Głęboka pod číslem 60,

později 56. Vysoká kvalita zde vytvářených fotografických prací nalezla uznání v podobě četných medailí a zvláštních cen na mnoha výstavách. Heinrich Jandaurek nosil titul c.k. dvorního fotografa a arciknížecího dodavatele dvora.

Obr. 3/ **Paul Cherny**
Portrét muže, 1860

Obr. 4/ **Germann & Goldmann**
Portrét mladé ženy, 1862

Obr. 5/ **Gregor Bialoruski**
Dvojportrét, 1862

IV. Živnostenská fotografie na Těšínsku

Profesionální fotografování je již prakticky od počátků vynálezu fotografie spojeno především s fotografickou podobenkou coby nejlukrativnějším fotografickým oborem. Výsledky počinů prvních fotografů, provázených nesnázemi vyplývajícími z nezbytnosti dlouhé expozice v období daguerrotypie jakožto prvotní široce používané fotografické techniky, připomínají však spíše závěsné malířské miniatury než to, co si pod pojmem fotografie vybavíme dnes.

Posun směrem k praktičtější využitelnosti fotografické techniky znamenal v polovině devatenáctého století především objev mokrého kolodiového procesu a Disderiho patent. Mokrý kolodiový proces z roku 1851 představoval jakožto systém negativu a pozitivu oproti daguerrotypii možnost výroby více kopií téhož snímku. Disderiho patent z roku 1854 potom opatřil fotografickou kameru několika objektivy a adaptérem na kazetu, a přinesl tedy možnost exponovat na jedinou fotografickou desku osm až dvanáct různých snímků, jejichž následné neomezené kopírování umožňoval právě mokrý kolodiový proces.

V této době se navíc technický vývoj fotografování ve smyslu zlevnění výroby jednotlivého snímku (podobenky) setkává s demografickým procesem rozvoje střední společenské vrstvy, jež posléze reprezentuje nejhojnější klientelu stále početnější skupiny fotografů. Spojení těchto trendů v epoše průmyslového rozvoje měst vede jak k rozkvětu portrétní fotografie, tak k rozvoji fotografování coby živnosti.

Rozmach fotografie je patrný od počátku šedesátých let devatenáctého století také v českých zemích. Přispělo k němu i uvolnění společenských poměrů po pádu Bachova absolutismu a pojetí nového živnostenského řádu (zákon z 20. prosince 1859, platný od 1. května následujícího roku), společného pro celé rakouské mocnářství. Živnostenský řád totiž tehdy klasifikoval fotografování jako svobodné umělecké povolání, což v praxi znamenalo, že fotograf nejenže nemusel dokazovat způsobilost k výkonu živnosti, ale v důsledku nemusel být ani v tomto oboru vyučen. Fotografování coby svobodnou živnost tak mohl provozovat kdokoli, kdo ji na příslušném úřadě ohlásil, a na základě ohlášení, nebylo-li proti němu či jeho živnosti shledáno zákonných překážek, obdržel od

úřadu živnostenský list. Naproti tomu pro výkon živností koncesionářských musel občan podle živnostenského řádu, na rozdíl od živností svobodných, získat navíc zvláštní úřední povolení - koncesi.

Pro všechny živnosti, ať už koncesované či svobodné, však nicméně platilo, že se jejich provozovatelé podle nařízení o živnostenských společenstvech, jež bylo součástí zákona č. 237 z 20. prosince 1859, museli povinně sdružovat v příslušných živnostenských společenstvech. (Výjimka zde platila pouze pro osoby provozující živnost „po továrnicku“.) Živnostenským společenstvím se pak rozuměl souhrn stejných nebo podobných živností v jedné či více obcích. Společenstva, ve srovnání s původními cechy působícími do vydání výše zmíněného živnostenského řádu, však nesměla regulovat počet živností, ani jim v provozování klást nějaká omezení.

Ve druhé polovině devatenáctého století tak již od šedesátých let došlo k rozkvětu význačných fotografických živností také na území Těšínska. Jejich produkce představovala v evropském kontextu velice solidní úroveň jak co do řemeslné kvality, tak do uměleckého provedení. Těšínsko se stalo oborově významným regionem, z něž vzešlo množství velmi dobrých fotografií.

Fotografické ateliéry, nejen na Těšínsku, byly významnými dominantami města. Právě před jejich výlohami se často zastavovali kolemjdoucí. Prohlíželi si vystavené reprezentativní portréty významných občanů, kteří byli zákazníky podniků. Zvyšovalo to prestiž firmy a bylo to důkazem jejího renomé. Ve výloze bylo možno si prohlédnout fotografie jak hezkých a fotogenických těšínských slečen, tak i reportážní fotografie z různých akcí a slavností (ty bylo možno zakoupit v podniku).

V dnešním Polském Těšíně, na ulici Mennicza 6 (dříve Deutschegasse 131), fungoval jeden z nejstarších fotografických podniků v Těšíně **Germann & Goldmann**. Jeho přítomnost byla zaznamenána již v roce 1860. Jeho dalším majitelem byl **Richard Jastrzembski** (1877), a po něm podnik převzal **Wilhelm Pateisky**, jehož aktivitu zcela jistě potvrzují četné fotografie pořízené roku 1894.

Jozef Raszka vlastnil v roce 1903 na stejné ulici pod číslem 11 podnik, který byl následně přemístěn do zrekonstruované budovy na ulici Przykopa 26 (Mühlgraben 26). Umístění tohoto objektu nebylo nejvhodnější (mimo centrum) a přesto, že se nacházel ve velmi atraktivním místě u procházkové trasy, poslední stopu jeho existence nacházíme na fotografii z roku 1905. Jozef Raszka se pak rozhodl přemístit podnik blíže centru města a v letech 1906-1912 nabízí fotografické služby v novém objektu na adrese Nowe Miasto 35.

Obr. 6/ **Richard Jastrzebski**
Portrét ženy, 1862

Jedním z nejvýznamnějších míst na mapě fotografických podniků v Těšíně byl objekt na ulici Mennicza 28 (dříve Deutschegasse). Když projdeme starobylou síní budovy, nalezneme na zadní straně budovy malý domek, který se zachoval až do dnešního dne. Původním určením této budovy byly místnosti pro stáj a povozy. Po pozdější adaptaci zde byl umístěn ateliér a fotografická pracovna. Umístění v centru bylo bezpochyby velmi atraktivní, na druhé straně komorní

klima vytvářelo výtečné místo pro fotografické seance. Není tedy divu, že byl velmi oblíben nejen u klientely, ale také u profesionálních fotografů. Majiteli v letech 1902-1930 byli postupně: **Wilhelm Pateisky**, **Simon Mückenbrunn**, později **Pateisky & Mückenbrunn**, **Erwin Jandaurek**.

Obr. 7/ **Simon Mückenbrunn**
Dětský dvojportrét, okolo roku 1910

Na náměstí Sary Targ (Alter Mark) měl své sídlo fotografický podnik bratří **Goldmannů** (1866), vedený v pozdějších letech samostatně **Edwardem Goldmannem**. Signované fotografie pocházejí z let 1867-1869 a představují unikátní panorama Těšína. Jako zajímavost se sluší zmínit, že jedna z nich se nacházela v souboru dokumentů nalezených v báni kostela Máří Magdalény (Polský Těšín) v průběhu poslední opravy kostelní věže.

Široká brána na ulici Szersznika 5 (v té době Schersnikgasse) vedla oheďy k nevelkému zvláště pro tento účel postavenému pavilónku, ve kterém se nacházel fotografický ateliér. Zde byly v letech 1898 – 1948 pořizovány portréty, svatební fotografie a snímky na doklady. Podnik, bez ohledu na měnící se firmy,

poskytoval služby na dobré, stabilní úrovni. Majiteli ateliéru byli postupně: **F.H.Richter**, **A.J.Richter**, **Benno Heybach**. Pavilón byl rozebrán v prosinci roku 1987.

Obr. 8/ **A.J. Richter**
Žena v lidovém kroji, okolo roku 1904

Na ulici Garncarska, u křižovatky s ulicí Boleslava Chrobrego, se nacházela dřevěná chatka. Zde bylo v letech 1906-1907 sídlo fotografického podniku **Carla Franze Jastrzembského** (nezaměňovat s Richardem Jastrzembским - viz výše) který sem byl přemístěn ze sídla nacházejícího se u náměstí Wolnosci 6 (dříve Josefstrasse 6). V té době byl Jastrzembski v Těšíně velmi známý a oblíbený.

Šlo pravděpodobně o jednoho z mála, a snad i jediného, obyvatele města známého díky bujnému a pěstěnému plnovousu. Jeho zákaznící byli často obyvatelé vesnic z okolí Těšína, kteří přijeli do města na trh. Zajímavý výhled

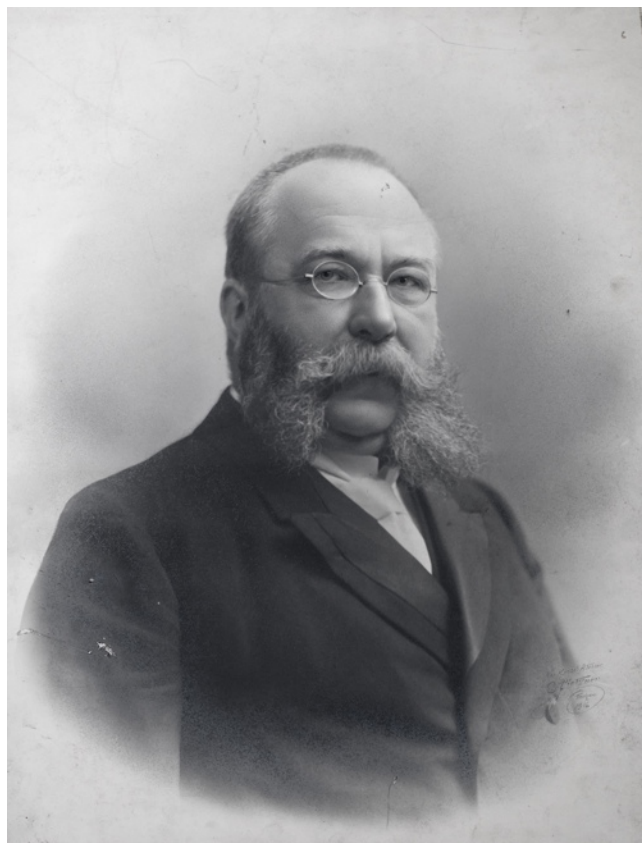
skýtaly často sušící se negativy a snímky na malé verandě, či spíše podestě vedoucí dovnitř budovy. Po dvouletém působení v tomto místě byla jeho fotografická dílna přemístěna na ulici Nádražní 11 (dříve Bahnhofstrasse) v dnešním Českém Těšíně. Zde působil Jastrzembksi pouze dva roky (1908-1909). Teprve přestěhování podniku do budovy na ulici Schodowa 3 (dříve Stiegengasse) umožnilo stabilnější provoz, což dokládá fakt, že zde podnik existoval od roku 1910 do roku 1930. Zmiňovaná chatka na ulici Garncarska byla rozebrána v 50. letech.

Obr. 9/ Dnes již neexistující jednopodlažní chatka, v níž se nacházel fotografický podnik Karla Jastrzembského na křižovatce ulic Garncarska a Boleslava Chrobrego.

K nejznámějším mezi těšíňáky střední a starší generace patřil bezpochyby podnik rodiny **Kubiszů**. Dvoupatrová fotografická provozovna společně s kompletním zázemím a bytem se všemi vymoženostmi se nacházela v budově u náměstí Sw. Krzyza 1 v dnešním Polském Těšíně. Elegantní dům byl postaven v roce 1913 prvním majitelem **Carlem Pietznerem**, císařsko-královským dvorním fotografem z Vídně. Ten zde provozoval jeden ze svých mnoha ateliérů, které po celé Evropě vlastnil, v letech 1914 - 1918. Zajímavostí je, že v Těšíně dlouhou dobu bydlel. Do takto situovaného podniku zákazníky vozil první výtah v Těšíně, který ostatně dodnes existuje.

Novým majitelem tohoto domu se stal **Tadeusz Kubisz**. V roce 1920 zahájil samostatnou činnost a u těšíňáků našel uznání tím, že pokračoval v pořizování vysoce kvalitních fotografií. V prvním roce provozu svého ateliéru se Kubisz prezentoval jako “Nástupce Carla Pietznera”.

Obr. 10/ **Carl Pietzner**
Portrét muže, 1916

Naproti vchodu se nacházely dveře podniku. První místností, kterou bylo třeba projít, byla kancelář. Tam se probírala objednávka, rozsah a rozměry. Zde si mohl zákazník čekající na focení upravit účes, namalovat se, připravit se, mohl si zde pročítat tisk. Kancelář byla vyzdobena pracemi provedenými ve firmě, které usnadňovaly orientaci v rozsahu nabídky. Odtamtud už pak byli zákazníci zváni do vlastního ateliéru, kde byly pořizovány fotografie. Do paměti se zákazníkům vryla postava sympatické paní Marty, dcery Tadeusze Kubisze a nezastupitelné portrétistky. Ta přivedla zákazníka před obrovskou kameru, s níž následně pořizovala snímky. Každá fotografie, bez ohledu na její určení, ať už do občanského průkazu, do pasu, nebo na jinou legitimaci, byla vynikající.

Obr. 11/ **Tadeusz Kubisz**
Istebnická děvčata, okolo roku 1922

Obr. 12/ **Tadeusz Kubisz**
Ukázky vlastivědných fotografií, okolo roku 1925

Aktivity tohoto fotografického podniku daleko přesahovaly základní řemeslnou činnost. Tadeusz Kubisz se zabýval fotografií dokumentární, vědeckou a zvláště

pak fotografií vlastivědnou, krajinkami a pohledy na město. V letech 1927-1945 pořídil sérii fotografických pohlednic ilustrujících celé Těšínsko. Jeho oblíbeným tématem byla beskydská krajina z okolí obcí Ustroń, Wisła a Istebna.

Zajímavostí je, že Kubiszův podnik zůstal po celou dobu své existence v rukou jedné rodiny a nepřestal fungovat ani po 2. světové válce. V roce 1999 společně s likvidací podniku skončila fotografická sága rodiny Kubiszů.

Tito živnostníci působili na území Těšína, jenž byl vedle Ostravy největším městem regionu a jeho kulturním a společenským centrem. Na území celého Těšínského Slezska však působila řada ateliérů a živnostníků i v jiných lokalitách. Asi nemá smysl je zde všechny vyjmenovat. Uvedu tedy alespoň několik ateliérů.

Těšínsko se na východ rozkládalo až po město Jablunkov. Zde v roce 1942 působil jistý **Max Kupke**, do té doby se mi nepodařilo nalézt doklad o existenci fotografické živnosti. V nedalekém městečku Bystřice provozoval v letech 1914 - 1918 svůj fotoateliér již uvedený **Jozef Raszka**. **Karol Kaleta**, o kterém bude pojednávat samostatná kapitola zde vlastnil svůj ateliér v letech 1930 - 1948. V Třinci působil v letech 1924 - 1930 fotograf **Josef Přerovský** a ve zhruba stejném období fotoateliér **Rosmarin**.

Na polské straně hranice bychom našli fotografické provozovny hlavně ve městech Bialsko a Skoczowě. V obou městech vlastnil asi od roku 1880 svoje ateliéry **Paul Dutka**. Kdy provozovny zanikly není známo. V Bialsku dále působili a vlastnili své ateliéry například **Robert Schreizner** (1889) a **J. Kleinberger** (1910 - 1935). Ve Skoczowě pak na mapě fotografických podniků nalezneme jména fotografů jako byli **Wilhelm Kasperlik** (1928) a **Gustaw Morcinek** (1935).

Na západ od města Těšín nalezneme město Orlová, kde od roku 1903 provozoval svůj fotoateliér **F. Deutcher**. Znovu se mi nepodařilo zjistit, kdy byl podnik uzavřen, ale předkládám zde jednu ukázkou jeho fotografie, kterou jsem našel ve sbírkách muzea Těšínského Slezska v Polském Těšíně.

Obr. 13/ **F. Deutcher**
Skupinový dětský portrét, okolo roku 1903

Obr. 14/ **Wenzel Wenzel**
Portrét mladé ženy, 1904

Zdaleka nejkvalitnějšími fotografickými živnostmi na Těšínsku mimo město Těšín byly ateliéry ve městech Karviná a Fryštát, které bylo za okupace v 2. světové válce spojeno s Karvinou pod jménem Karwin - Freistadt. Po válce tomu už tak zůstalo, avšak pod jménem Karviná.

V Karviné jistou dobu působil fotograf **Wenzel Wenzel**. Ten vlastnil již od roku 1898 fotoateliér v Moravské Ostravě a v Karviné provozoval filiálku v letech 1903 - 1905. Ta se nacházela v dvojpodlažním domku, který si zde postavil se svou ženou Rosou. Fotoateliér s temnou komorou se nacházel v prvním patře.

V roce 1909 přišel do Fryštátu za svým bratrem Vilémem jistý **Leo Beer**, vlastním jménem Makrus Leib. Pocházel z polské Jaroslavi, kde se vyučil fotografem. Již v tomo roce si ve Fryštátě otevírá vlastní fotoateliér. O čtyři roky později koupil parcelu od **Jakoba Borgera** (fotograf v Bohumíně), na které si postavil menší dřevěný ateliér. V tomto období se na jeho fotografiích objevují města Karviná a Fryštát. Na jedné pohlednici z dvacátých let je zobrazen nápis Leon Beer fotograf, který je umístěn nad vchodem domu na křižovatce současné ulice V. Praska a Fryštátské v dnešní Karviné. Na dnes už neexistujícím domě se nacházely dvě vývěsní skřínky, ve kterých prezentoval své fotografie. Dům byl zbourán v šedesátých letech 20. sotletí.

Ve 30. letech se fotografie stala dostupnou pro nejširší vrstvy společnosti a Beer je velmi vyhledáván. Fotografuje v širokém okolí. Podobenky, portréty, ale hodně také různé skupinové fotografie pro všechny možné organizace, školní tabla, svatební portréty. Fotografoval také portréty hraběcího rodu Larisch-Münnichů. Koncem roku 1929 otevírá filiálku v Německé Lutyni (dnes Orlová), kde ji vede osobně o sobotách a nedělích. Filiálku ruší koncem roku 1935.

Leo Beer byl židovského vyznání, proto také není znám jeho osud po roce 1939. Není známo ani datum jeho smrti. Podle mého názoru se jednalo o jednoho z nejkvalitnějších autorů na Těšínsku v období první republiky. Na jeho fotografiích už vidíme modernější přístup, u portrétů využívá odvážnějších kompozic, fotografie jsou řemeslně dokonalé.

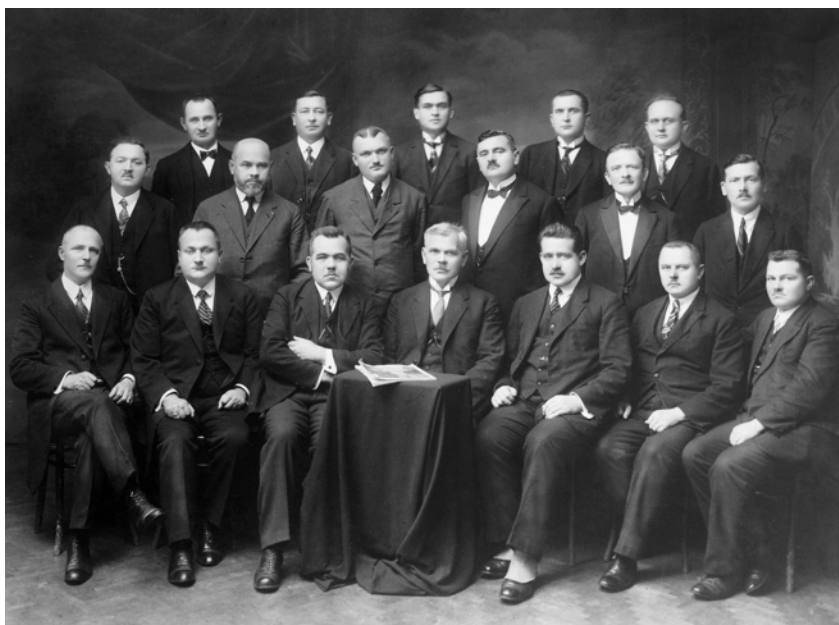

Obr. 15/ **Leo Beer**
Portrét, okolo roku 1930

Obr. 16/ **Leo Beer**
Ředitel reálného gymnázia v Orlové, 1933

Dalším fotografem, který působil na území dnešní Karviné byl **Jakob Elsner**. Podle toho, co se mi podařilo zjistit, svůj podnik zde vedl od roku 1926 až do roku 1939, kdy byl deportován do Polska a veškeré stopy po něm zmizely.

Obr. 17/ **Leo Beer**

Skupinový portrét Společnosti polských učitelů v Československu, okolo roku 1933

V této kapitole jsem se zaměřil na vývoj živnostenské fotografie od jejích začátků v obecné rovině a konkrétně na fotografické živnosti na těšínsku s akcentem na město Těšín do začátku 2. světové války.

Vývoj fotografických živností na Těšínsku po 2. světové válce byl determinován historickými podmínkami regionu. Zcela zanikly živnosti původně v židovském vlastnictví včetně pravděpodobného tragického osudu jejich provozovatelů. Ostatní živnosti po 2. válce sice pokračovaly, ale na území Československa byly v 50. letech socializovány a de facto zanikly také. Do dnešních dob tak snad lze vysledovat pokračování živností pouze sporadicky, viz příklad živnosti rodiny Kubiszů, která zanikla již ve zmíněném roce 1999.

Záměrně jsem podrobně nerozebíral život a dílo Heinricha Jandaurka, Josefa Raszky a Karola Kalety. Tyto osobnosti považuji za rozhodující představitele fotografického života Těšínska do konce 1. poloviny 20. století a věnuji jim samostatné kapitoly.

V. Fotografický ateliér Heinricha Jandaurka v Těšíně (1870 - 1945)

K nejznámějším a nejkvalitnějším těšínským fotografickým podnikům konce 19. a začátku 20. století bezesporu patřil fotografický podnik Heinricha Jandaurka. Z tohoto důvodu, a také kvůli dostupnosti materiálů, jsem se rozhodl, že mu ve své práci budu věnovat samostatnou kapitolu.

Obr. 18/ Portrét Heinricha Jandaurka, okolo roku 1890

Heinrich Jandaurek se narodil roku 1840 v Těšíně německé rodině pocházející z Vídně. V Těšíně strávil dětství a maturoval na reálném gymnáziu. S fotografií se setkal prostřednictvím putovních daguerrotypistů a fotografů, kteří se přemísťovali z Vídně a Prahy směrem na Krakov a Lvov. Cestou se postupně zastavovali v jednotlivých velkých i menších městech a pořizovali fotografické portréty těch váženějších a zámožnějších obyvatel.

Své první krůčky ve fotografii dělal Jandaurek pravděpodobně v jednom z těšínských podniků, detailní techniku pořizování a zhotovování fotografií pak prohluboval ve Vídni. Po návratu do Těšína v roce 1870 založil společně s bratrem Umělecko-fotografický ateliér bratří Jandaurků v Těšíně v pronajatém

lokálu na ulici Arcikněžny Stefanie (dnes Głęboka 62 v Polském Těíně), v budově, v níž se dnes nachází lékárna. Společně s ateliérem v Těšíně si otevřeli pobočku v Opavě. V dalším roce již byl Heinrich samostatným majitelem firmy. Ve fotografickém podniku, který si díky kvalitě prací získával postupně lepší a lepší renomé, začalo být čím dál tím těsněji. Také umělecké ambice a společenské postavení Heinricha Jandaureka nasměrovaly jeho plány na vytvoření moderní, pohodlné a prostorné provozovny.

Obr. 19/ **Heinrich Jandaurek**
Portrét muže, okolo roku 1905

Za tímto účelem zakoupil Heinrich Jandaurek v roce 1895 budovu hotelu Brauner Hirsch na stejné ulici Arcikněžny Stefanie (dnes Glęboka 56) a provedl potřebnou rekonstrukci. Přízemí bylo určeno pro účely fotografického ateliéru, v patře se nacházel byt. Dílna sestávala z několika místností. Zákazník vcházel do přijímacího salónu nacházejícího se na levé straně chodby. Zde byli přijímáni hosté a byly evidovány jejich objednávky. Mohli si zde prohlédnout a zakoupit fotografie a také pohovořit se zaměstnanci pro zkrácení čekání. Tato místnost měla svou výlohu vystavenou na ulici Glęboka (Stefaniestrasse), která byla vizitkou podniku. Byly zde obvykle vystavovány podobizny císaře Františka Josefa I. na reprezentačních portrétech nebo obklopeného důstojníky štábu během vojenských manévřů. Nechyběly ani salónní portréty arcikněžny Isabely, arciknížete Evžena, Alberta, Fridricha, obklopeny snímky významných těšíňáků, a také panoramaty města. Výloha byla obyvateli města velmi oblíbena a významně přispívala k propagaci podniku.

Obr. 20/ Fasáda budovy Heinricha Jandaurka na ul. Glęboka 56. Na levé straně – výloha ateliéru, okolo roku 1905

Obr. 21/ **Heinrich Jandaurek**

Panny na mostě v Těšíně u příležitosti uvítání císaře Františka Josefa I., 1904

Obr. 22/ **Heinrich Jandaurek**

Císař František Josef I. na koni, 1904

Z přijímacího salónu se procházelo do miniaturní zahrady, v níž se nacházel prostorný ateliér. Ten byl umístěn v altánu, který byl pro tento účel vybudován. Zde byly pořizovány snímky - po vhodném usazení a „vymodelování“ zákazníka. Vedle se nacházela temná komora a pracovna, kde byly prováděny veškeré technické činnosti - od vyvolání negativu, přes pozitiv, retuše, až po velmi pečlivé vazačské úpravy.

Jak jsem již uváděl, Jandaurek vlastnil od roku 1870 také pobočku svého ateliéru v Opavě. Někdy v letech 1880 - 1890 si otevřel další filiálku ve slovenské Žilině. Z dokumentů, které jsem měl k dispozici, se mi nepodařilo zjistit, kdy přesně byla založena a ani kdy byla uzavřena. Opavský ateliér byl uzavřen po smrti Heinricha Jandaurka v roce 1912. Předpokládám jen, že filiálku v Žilině potkal podobný osud.

Obr. 23/ **Heinrich Jandaurek**

Císař František Josef I. a arcikníže Ferdinand při manévrech poblíž Těšína, 1904

Za vysokou kvalitu a bezchybnost prováděných fotografických prací obdržel Heinrich Jandaurek četné ceny. Všechny zde ani nelze vyjmenovat. Zvláštní místo patří titulům: „Císařsko-královský dvorní fotograf“ (K.u.K. Hof-Photograph). Ten byl udělen Jandaurkovi v roce 1900. Dále pak titul „Komorní dodavatel Arciknížete Evžena“ (Kamer-Lieferant K.u.K. des Erzherzogs Eugen). Četné

děkovné a pochvalné dopisy od vysoce urozených, včetně zlaté jehly s diamanty od Arcikněžny Izabely, jen dokazují konexe těšínského fotografa.

Obr. 24/ **Heinrich Jandaurek**
Portrét arcivévody Karla Franze Josefa, 1912

Za zmínku bezpochyby patří četné medaile a zvláštní ceny, které Jandaurek obdržel na fotografických salónech a průmyslově - řemeslných, zemědělských a lesohospodářských výstavách. Nejceněnější byly medaile, které mu udělil Fotografický spolek ve Vídni v letech 1875 a 1887. Z uměleckého a řemeslného hlediska zařazovaly těšínského fotografa do tehdejší evropské špičky.

Po smrti Heinricha Jandaureka 27. června 1912 dílnu vedla na základě jeho závěti žena Marie a následně syn Erwin. Dědicové pokračovali ve vysoké úrovni podniku. Například v roce 1917 jej propagovali jako „Umělecko-Fotografický podnik Heinrich Jandaurek... doporučující fotografii všech druhů, vysoce kvalitní, v nejmódnějším provedení, s nedostižnou trvanlivostí“. Tento a podobné inzeráty

publikované v tehdejším tisku nebyly zdaleka přehnané. Kvalita fotografií udivuje i dnešní milovníky fotografie.

Obr. 25/ **Heinrich Jandaurek**
Dívka v tradičním kroji, okolo roku 1900

Umělecko-Fotografický podnik C.K. Dvorního fotografa Heinricha Jandaurka po 75 letech nepřetržitého působení přestal existovat na jaře roku 1945. Území Těšínska se odsun německého obyvatelstva po druhé světové válce sice netýkal, avšak Jandaurkovi potomci se rozhodli přestěhovat do Rakouska a ve fotografické praxi už nepokračovali.

Přes nesporné fotografické kvality Heinricha Jandaurka a jeho potomků, jejich práce nedosahovala úrovně špičkových představitelů fotografického života na území Čech, Moravy a Slezska (pozdějšího Československa), jakými byli např. Jan Langhans a František Drtikol. Nicméně práce Heinricha Jandaurka patřila mezi ty lepší.

VI. Počátky amatérské fotografie na Těšínsku

Velký počet fotografických živností a vysoká kvalita poskytovaných služeb v Těšíně probudily zájem části společnosti o fotografii a probudily chuť k jejich samostatnému pořizování. K tomu přispěly i příznivé podmínky z hlediska vývoje fotografické techniky, když bylo možno zakoupit nejen fotoaparát, ale také potřebné laboratorní vybavení. Příslušné obchody, především drogerie, prodávaly potřebné chemické prostředky, negativní desky a také papíry pro kopírování fotografických obrazů. Ve 20. a 30. letech 20. století prodávaly fotografické příslušenství například firmy Edwarda Feitzingera na Horním Náměstí 10 a Drogerie Eryka Siersche na náměstí v dnešním Polském Těšíně.

Důkazem zájmu obyvatel Těšína o fotografii byly publikace ve formě příruček a tzv. „samoučky“. Poprvé se objevily v roce 1913, obzvláště mnoho jich bylo vydáno v letech 1922 - 1927. Také četné tištěné publikace z Poznaně, Varšavy, Vilnius, Lvova či Krakova nacházely v těšínských knihkupectvích své kupce, některé z nich byly hodnoceny v místním tisku.

Jiným příznivým faktorem pro širší popularizaci fotografie, která byla i nadále elitní záležitostí, bylo její využití v tisku. To vedlo ke zvýšení atraktivity ilustrační stránky deníků, a zvláště časopisů a ročenek. Charakteristická byla tematika fotografií oné doby. Týkala se především krajiny, architektury, portrétu, méně často šlo o fotografii žánrovou či reportážní.

V tomto období byla fotografická činnost vnímána jako elitní, zvláště z důvodu nákladů. Níže situované vrstvy rády využívaly služeb specializovaných provozoven. Tento fakt dosvědčují dochované fotografie obyvatel venkova (sedláci s rodinami, veselky, masopusty atp.). Zřídka se zato nechávaly fotografovat chudší vrstvy obyvatel města. Nejčastěji je vidíme na pozadí snímků pořízených při oslavách větších státních či církevních svátků.

V tomto období tedy dominovala fotografie řemeslná. Druhým proudem bylo fotografování pro potěšení (a realizaci vlastních koníčků), kde hlavním motivem byla touha umělecky zachytit krásu přírody, krajiny, architektury, lidských typů. Kromě skvělých řemeslníků, jako byl Heinrich Jandaurek, Carl Pietzner nebo

později Tadeusz Kubisz, se tímto oborem zabývali také amatéři. K nejznámějším patřili : Ernest Farnik, Wilhelm Kasperlik, Wladyslaw Jamroz či Gustaw Morcinek.

Činnost Amatérského fotoklubu (1930 - 1939)

Přesné datum zakládací schůze Amaterskiego Fotoklubu Cieszyn (dále jen „Fotoklub”) není známo. Do dnešní doby se totiž nedochovaly žádné zápisy, zmínky či dokumenty, které by mohly upřesnit datum založení Fotoklubu v Polském Těšíně. Pátrání v regionálním tisku z tohoto období také nepřineslo požadovanou informaci. Setkání a diskuze členů Fotoklubu probíhala nepravidelně v různých těšínských restauračních podnicích. Na přelomu října a listopadu roku 1929 se ve vinárně Bellona konalo setkání, během něhož proběhla další ze série diskuzí, jejíž důsledkem bylo rozhodnutí, že budou učiněny kroky k vytvoření fotografického klubu.

Obr. 26/ Členové Amatérského fotoklubu, 1930

V ročence „Almanach Fotografiki“ se na straně 35 ve výkazu Polských Spolků z roku 1933 nachází záznam : „6. Těšín (Slezsko), Amatérský Fotoklub, ul. dr. Michejdy 23, Předseda Adolf Serog, tajemník F.Kronfeld, založen roku 1930, členů 30.“² V adresáři města Těšína z roku 1931, v němž je zapsán faktický stav

pro den 31. října 1930, se v Části III.D.3 nachází následující informace:
*„Amatérský Foto-Klub, Předseda Serog Adolf, dr. J.Michejdy 23.“*³

Z těchto záznamů jednoznačně vyplývá, že k založení - tedy oficiálnímu, úřednímu potvrzení existence Amatérského fotoklubu - došlo v roce 1930. Byl sestaven neúplný seznam členů, kteří se na činnosti Klubu aktivně podíleli: Paweł Brudny, Karol Chmiel, Gabriel Chwastek, Ludwik Faruga, Henryk Jarończyk, Józef Korbut, Franciszek Kornfeld, Wilhelm Kossak, Eugeniusz Löwe, Ludwik Molin, Bruno Póńc, Adolf Serog.

Obr. 27/ **Józef Witalis**

„Rodinná“ fotografie členů Amatérského fotoklubu, 1930.

Prvním předsedou byl Adolf Serog a tajemníkem Franciszek Kornfeld. Členové Amatérského fotoklubu se zpočátku scházeli ve vinárně Bellona (ul. Szeroka). Pro tento typ setkání vyčlenil majitel zvláštní sál vpravo od vchodu, kde mohly probíhat nerušené diskuse. Fotoamatéři se zde scházeli s různou frekvencí, ale vždy v úterky v 18:00 hodin. Zpočátku schůzky probíhaly jednou měsíčně. Postupně byly svolávány stále častěji, v pozdějším období jednou týdně. Na setkáních si členové povídali o fotografování, byly pořádány interní soutěže a výstavy snímků. Vystavené fotografie byly analyzovány. V letech 1938-1939 probíhala setkání členů Fotoklubu v kavárně U Jelena. Ze vzpomínek bývalých členů vyplývalo, že setkání se také konala v prodejně Ludwika Molina. Není známo, proč k těmto změnám docházelo. Z těchto setkání se dochovala

fotografie pořízena Józefem Witalisem přímo v kavárenském sále. Na snímku je zobrazeno několik osob - členů klubu, kteří pro fotografii pózovali.

Součástí činnosti klubu byly také různé organizační aktivity. Ty zahrnovaly placení příspěvků, zřízení kontaktní adresy, místa, kde bylo možno uložit snímky pro interní soutěže atp. Některé z těchto funkcí plnil drogistický sklad Eryka Siersche (Rynek 18). Probíhaly systematické schůze, byly organizovány každoroční soutěže, snímky byly posílány na salóny a tuzemské i zahraniční výstavy.

Hlavním tématem, kterým se členové zabývali na setkáních, bylo fotografické vybavení. V tomto období se totiž střetávaly dvě školy. Fotorafové používající velkoformátové fotoaparáty a příznivci maloformátové, velmi operativní „Leicy“. Pokrok v optice, mechanice a nakonec také nové pozitivní a negativní materiály změnily podobu technického zázemí fotografů. Samostatnou záležitostí pak byla fotografická tvorba. Na základě vlastních prací byla analyzována estetika fotografického obrazu, kompozice, diskutéri často nešetřili kritikou.

Kontaktním bodem a korespondenční adresou Amatérského Fotoklubu byla zpočátku adresa předsedy Adolfa Seroga (ul. Dr. Michejdy 23), v pozdějším období drogerie Eryka Siersche nacházející se na Náměstí Soběského (dnes Rynek). Majitel i fotografický laborant firmy byli členy klubu. Erik Siersch měl ve své prodejně vše, co bylo potřeba pro fotofování, včetně fotografických aparátů. Tato drogerie prováděla také zpracování amatérských fotografických prací v temné komoře, která se nacházela v zázemí prodejny. Laborantem byl již zmiňovaný Gabriel Chwastek.

Vedle vchodu do drogerie ze strany náměstí se nacházela výloha určena výhradně pro prezentaci fotografických snímků. Kromě reklamy plnila také didaktickou funkci. Vždy byla vystavena jedna fotografie, u níž byl uveden druh zpracování, model fotoaparátu, doba, ve kterou byl snímek pořízen, hodnota závěrky a clony. Fotografie ve výloze byla měněna každé dva týdny.

Obr. 28/ Diplom Amatérského fotoklubu pro Józefa Witalise, 1937.

Fotografie, i když v o něco skromnější formě, byly vystavovány také v kavárně U Jelena v podobě zasklených a zarámovaných obrazů. Vzpomínkou na tuto tradici byla výzdoba restaurace sépiovými reprodukcemi Těšína v 19. století.

Důkazem významného postavení amatérské fotografie v Těšíně je také fakt, že v roce 1934 byla v těšínském Muzeu zorganizována fotografická výstava. Aktivita se ale neomezovala pouze na vlastní výstavy. V lednu roku 1935 byla v sálech Muzea otevřena proslulá výstava sovětské fotografie. Pokud bychom se na základě skrovných zdrojů pokusili zhodnotit působení amatérského fotografického hnutí v Těšíně, sluší se citovat poznámku Ignáceho Płazewského z knihy „Pohled na minulost polské fotografie“: *“Amatérské hnutí se soustřeďovalo v patnácti aktivních prostředích: ve Varšavě, Lvově, Vilnius, Poznani, Lodži, Lublinu, Krakově, Tarnově, Toruni, Katovicích, Stanislawově, Grudziądzu, Ostrowu Wielkopolském a Těšíně, a také v několika desítkách menších center.”*⁴ Toto prestižní postavení si těšínské fotografové udržovali až do zániku Fotoklubu v roce 1939.

Obr. 29/ Legitimace Ludwika Molina, člena Amatérského fotoklubu v Polském Těšíně, 1933

Skoczowská sekce Amatérského Foto-Klubu (1937-1939)

Rovněž ve Skoczově byly fotografické aktivity obecně chápány jako něco exkluzivního vzhledem k nákladům a specifikům této činnosti. Přesto i zde, obdobně jako v Těšíně, se objevilo fotografování pro radost a ze zájmu. Hlavním motivem snímků skoczowských fotografů byly krásy přírody, krajiny, architektura, horalská vesnice, lidské typy. Kromě řemeslníků, kteří zde měli své provozovny (Wilhelm Kasperlik, Rudolf Henkel), se fotografováním zabývali také amatéři. K těm známějším, díky publikování snímků v meziválečném tisku patřili Ernest Farnik a Władysław Jamroz. Je třeba také zmínit Gustawa Morcinka, který se o fotografování zajímal a jehož fotografie spíše ilustračního charakteru se také ocitaly na stránkách tisku.

Tato situace byla živnou půdou pro organizované hnutí fotoamatérů, které začalo ve Skoczově vznikat. Potřeba širšího kontaktu, získávání rad, výměny zkušeností, vedla k rozhovorům a setkáním lidí s fotoaparátem. Rozhodli se využít zkušeností a pomoci fotoamatérů z Polského Těšína. Zpočátku šlo o sporadické, individuální kontakty. Fotografové ze Skoczowa se seznamovali s organizačními a uměleckými aktivitami Amatérského fotoklubu z Těšína.

Prostředí skoczowských fotoamatérů nebylo sice velké, ale přesto překypovalo nadšením a chutí do práce.

Roku 1937 vzniká ve Skoczowě Sekce Amatérského fotoklubu z Polského Těšína. Hlavním hybatelem této aktivity byl Gustaw Porębski, občan Skoczova. Zakládací schůze proběhla v neděli 21. listopadu 1937 v podniku Beatr. Strytzké. Setkání se zúčastnili : Ernest Zdenek, Erwin Schenck, Rudolf Śliwka, Stanisław Machalski, Paweł Sikora, Emil Śliż, Jan Macura, Karol Hajek, Gustaw Porębski. Amatérský fotoklub z Polského Těšína zastupoval jeho předseda Adolf Serog. Tématem zakládacího setkání bylo seznámení přítomných členů s podstatou amatérského fotografování a organizačními aspekty tohoto hnutí. Většina shromážděných se do Sekce hned přihlásilo. Byl také zvolen ředitel a tajemník - pokladník Sekce.

V prosinci roku 1937 byly dokončeny všechny formality spojené se začleněním do Amatérského fotoklubu v Polském Těšíně a Sekce zahájila své působení. Ústředním tématem všech schůzí bylo fotografické vybavení. Nadále se totiž střetávaly dvě školy. Fotografové používající velkoformátové fotoaparáty a příznivci maloformátových kamer typu Leica apod. Pokrok v optice, mechanice a nakonec také nové pozitivní a negativní materiály změnily podobu technického zázemí fotografů. Seznámení se se základními činnostmi při zpracování fotografických materiálů v amatérských podmínkách probíhalo nejčastěji cestou pokusů a experimentů.

Fotografická tvorba, kompozice, estetika fotografií byla analyzována na základě vlastních prací. Členové sekce měli k dispozici knihovničku Amatérského fotoklubu, vypůjčovali si ročenky časopisů Fotograf Polski, Camera a Die Galerie. Během diskusí jim pomáhali také kolegové z mateřského Fotoklubu. Byly prezentovány snímky z interních klubových soutěží, kterých se úspěšně zúčastňovali také členové skoczowské sekce. Zdůrazňována byla etnografická tematika, žánrové výjevy ze života lidu, architektura a památky.

V okamžiku vypuknutí 2. světové války 1. září 1939 končí také epizoda skoczowského působení amatérského fotografického hnutí v jeho organizované podobě.

VII. Osobnost slezského fotografa a malíře Jozefa Raszky

V páté kapitole jsem popsal působení ateliéru Heinricha Jandaurka. O Jandaurkovi by se dalo říci, že byl tzv. salóním fotografem. V této kapitole bych se rád zaměřil na jakýsi jeho protipól. Jozef Raszka sice také určitou dobu provozoval komerční ateliéry, ale jeho zásadní práce spočívá někde jinde. Ne, že by byl špatným ateliérním fotografem, ale jak se dozvíme z jeho životopisu, nejraději měl svůj kraj a přírodu Beskyd a lidi, kteří zde žili. Ty také podle mého názoru dokázal fantasticky na svých fotografiích zachytit. Nikdy se mu nedostalo zvláštního uznání, nezúčastňoval se žádných salónů a nedostával medaile. To v této chvíli ovšem není vůbec důležité.

Obr. 30/ Jozef Raszka na fotografii Karola Kalety, okolo roku 1927

Jak jsem psal v úvodu této práce, někdo ho kdysi nazval slezským Atgetem. Já bych s tímto označením do jisté míry i souhlasil. Eugen Atget sice dokumentoval své okolí, architekturu a pouliční scény Paříže, velkoměsta. Raszka většinu života prožil v malém městečku a část také v horách. Domnívám se však, že určitou spojitost na fotografiích najdeme. Je to především jakási nostalgie, kterou můžeme na Raszkových fotografiích najít. A to jak v portrétech, tak na fotografiích “pouličních” scén Beskyd nebo na okrajích podbeskydských obcí. Jeho snímky nejsou podle mého názoru pouze strohým dokumentem života lidí na Těšínsku, ale i osobní výpověď člověka, který zde žil a tvořil.

Jozef Raszka se narodil dne 26. února 1875 v Bystřici jako syn železničního hlídače, pozdějšího drážního údržbáře, čili tzv. „pohrabáče“. Jako pohrabáč měl velmi nízký plat, takže bída nezřídka navštěvovala početnou rodinu sestávající z 10 členů. Není divu, že každé z 8 dětí, jakmile trochu vyrostlo, muselo jít k službě k cizím lidem. Tento osud se nevyhnul ani Jozefovi. Již ve velmi útlém mládi sloužil u různých hospodářů v Bystřici a jiných obcích.

Obr. 31/ **Jozef Raszka**
Beskydský motiv, okolo roku 1905

Po skončení lidové školy se šel učit na malíře pokojů do Těšína, pak do Fryštátu. Když se stal tovaryšem, pracoval po nějakou dobu u mistrů v tuzemsku, pak se vydal na putování po celém Rakousku. Bylo tehdy zvykem, že každý mladý tovaryš musel projít tzv. „wanderjahre“, získat praxi ve svém řemesle a dobré vystupování, naučit se cizí řeči. Pracoval například ve městech Vídeň, Linec a Štýrský Hradec. Na zimu se vždy vracel domů - krásně oblečen a s vlastnoručně namalovanými obrazy v podpaží. Během svého pobytu ve Vídni absolvoval tzv. „Kunstschule“, něco na způsob lidové univerzity, díky níž prohloubil své malířské znalosti. Zde se taky poprvé učil fotografovat a zpracovávat fotografické materiály.

Po návratu z cest se usadil v Moravské Ostravě. Zde ještě pracoval jako malíř pokojů, ale maloval také například fresky představující panorama Beskyd v Národním domě, který byl zbourán za 2. světové války. Na tato léta (okolo roku 1900) připadají začátky hnutí národní obrody v Ostravě a okolí. Do čela tohoto hnutí se postavili takoví činitelé, jako dr. Seidl, řed. Slowik. Sídlem tohoto hnutí byl nově postavený Polský dům v Moravské Ostravě, kde byly pořádány schůze, čtení, představení, plesy a různé národní oslavy. Své sídlo tam měl Amatérský kroužek Matice školské, jehož členem byl také Raszka, dobrý samouk a zpěvák. Již od časného mládí rád zpíval. Na zkouškách se seznámil s mladou členkou kroužku, Helenou Biermanskou, kterou si později vzal za ženu.

Obr. 32/ **Jozef Raszka**

Portrét ženy, okolo roku 1905

Manželské štěstí však netrvalo dlouho, jelikož mladá žena onemocněla. V tomto období se Raszkoví zošklivila práce malíře pokojů a v roce 1903 se přestěhoval do Těšína, kde si ve stejném roce otevřel na ulici Mennicza 6 (tehdy

Deuthegasse) svůj fotoateliér a dále se také věnoval malování obrazů. Zanedlouho se přestěhoval na ulici Przykopa (tehdy Mühlgraben). V této lokalitě se mu příliš nedařilo a tak se v roce 1906 přestěhoval na adresu Nowe Miasto. Zde působil až do roku 1912.

Často odjížděl do hor a tam nacházel motivy, které mu byly nejmilejší. Již tehdy projevoval obrovskou zálibu v přírodě, kde trávil veškerý volný čas. Často s sebou nosíval fotografický aparát a pořizoval snímky, které potřeboval pro dokončení obrazů. Zisky z prodeje obrazů byly minimální a v konkurenci ostatních fotografických ateliérů, kterých bylo tehdy v Těšíně hojně, se Raszkovi příliš nedařilo. Rodina se tedy ocitla na pokraji chudoby. V roce 1913 jeho žena zemřela na souchotě a zanechala po sobě tři sirotky.

Obr. 33/ **Jozef Raszka**
Rodinný portrét, 1914

Nedlouho po smrti své první ženy si Raszka vzpomněl, že kdysi před léty poznal v Linci milou a hodnou Olgu Wolfsbergerovou, dceru svého mistra. Po písemném dotazu svolila k sňatku, vzala s sebou všechny potřebné dokumenty, nastoupila do vlaku a po několika dnech byla právoplatnou Raszkovou manželkou.

Štěstí, které zavítalo do jejich rodiny, rovněž nemělo dlouhého trvání. Příjmy se nezvyšovaly, snad se dokonce snížily. V té době mu byla nabídnuta pozice učitele kreslení v reálné škole v Těšíně, učil tam ale pouhé dva týdny, nemohl snést uzavření do čtyř stěn a vedení života uspořádaného podle rozvrhu hodin. Nouze sílila a rodina se rozhodla přesídlit do Bystřice, kde našla útočiště v domě u Raszkového strýce. Zde Jozef Razska otevírá svůj nový fotoateliér. Pokud jde mluvit o ateliéru v podobě nevelké místnosti pouze s denním světlem. Fotografuje tedy hodně v exteriérech, různé skupinové portréty, školní fotografie atp. Není známo, kdy ateliér uzavřel.

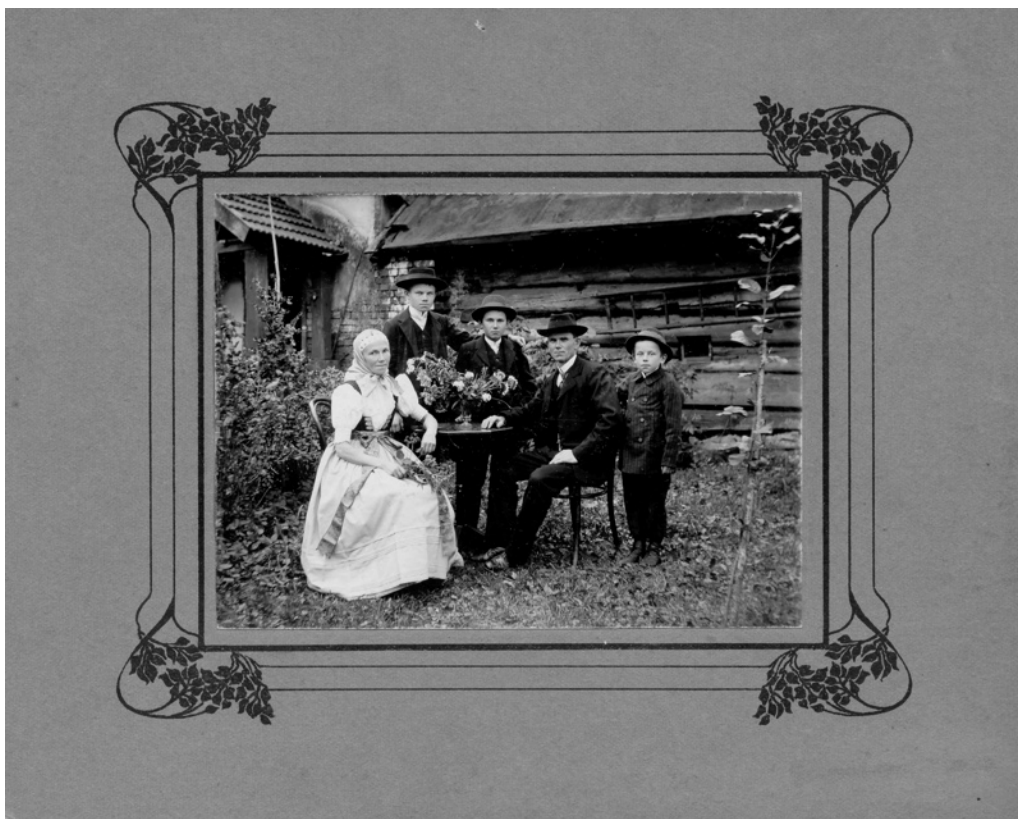
Obr. 34/ **Jozef Razska**
Barevná fotografie, okolo roku 1914

Nastala světová válka a do Jablunkova a Bystřice přišli polští legionáři a před Raszkou se otevřel nový zdroj příjmů. Fotografoval důstojníky a vojáky, vydělával o něco více na živobytí. Nakonec byl i on povolán do války. Vojenský život a ostrá disciplína se mu příliš nezamlouval. Využil tedy první příležitosti, a když jel roku 1916 na dovolenou, dezertoval, ukrývá se v Košařiskách a v lesích pod horou Ostrý až do jara roku 1918. Žil v lesních boudách a v jeskyni na hoře Žor, pouze občas navštěvoval nejbližší domky, aby poprosil o trochu brambor, chleba nebo mléka. Obyvatelé Košařisk nikdy neprozradili jeho úkryt a nevydali ho rakouským četníkům.

Obr. 35/ **Jozef Raszka**
Adjustovaná fotografie, 1910

V roce 1918 byl ovšem chycen a umístěn v blázinci v Opavě, označen za duševně méněcenného. Mezitím se jeho žena, která neuměla česky ani polsky, přestěhovala do Těšína. Koncem léta byl Raszka propuštěn z blázince a vrátil se k dávnému životu. Vojenská podpora pro ženu byla s tímto okamžikem zastavena a na dveře opět zaťukala chudoba. Kalich hořkosti se opět naplnil až po okraje, když v roce 1919 žena onemocněla černými neštovicemi. Nemoc sice šťastně pominula, ponechala však následky. Nemocná od té doby začala ztrácet zrak. Když po několik měsíců neplatili činži, byli vystěhováni a přemístili se do Košarisk, kde bydleli v rozpadající se opuštěné chatě pana Hrycky, s nímž se Raszka blíže seznámil během své dezerce. Tam se konečně dočkal dvou věcí, které mu po celý život chyběly. Klidu, protože ho nikdo nevyhazoval z bytu, i když neplatil činži, a že bydlel v jednom z nejkrásnějších zákoutí Beskyd, kde mohl v klidu pracovat a přemýšlet.

Obr. 36/ **Jozef Raszka**
Rodinný portrét, 1914

Teprve nyní zesílila jeho obrovská obliba přírody. Celé dny se toulal po horách a pozoroval přírodu. O tom, jak obrovský vliv to na něho mělo, svědčí fakt, který mu byl často vytýkán. Totiž, že občas chodil „příliš málo oblečen“. V Košařiskách si dodnes vyprávějí o Raszkovi „malyrzovi“, který v létě časně zrána procházel vsí, hlasitě zpíval nábožné písně, přes louku šel k lesu, kde se svlékal a válel v orosené trávě, nebo se koupal v horském potoce.

V té době u něho došlo k velké změně náboženského přesvědčení. V mládí, během putování po světě, se aktivně zabýval náboženskými otázkami a filosofií. Vlivem četby se z něho nestal revolucionář, ale prostě náboženský anarchist, který všechna náboženská zařízení kritizoval, nabádal lidi písemně i ústně k vystoupení z církve. Sám údajně chtěl založit novou náboženskou sektu. Na sklonku života se stal jedním z nejhorlivějších stoupenců staré víry Kristovy a ty, které kdysi přemlouval k vystoupení z církve, písemně prosil o odpuštění. Sám se stal náboženským fanatikem, který při každé příležitosti bral do ruky Písmo svaté a citoval z něho výňatky. Kromě toho se zabýval vodoléčbou kněze

Kathreiner a Pilzovou léčbou bylinkami. To, co přečetl, aplikoval v první řadě na sobě, pomáhal ale také jiným, čímž získal věhlas lidového léčitele.

Obr. 37/ **Jozef Raszka**
Děvče s kyticí, okolo roku 1920

V důsledku svého náboženského přesvědčení neuznával soukromé vlastnictví a to, co potřeboval k životu, tedy brambory, zeleninu atp., si bral bez dovolení z domů v okolí. Lidé si na jeho podivné způsoby zvykli, dokonce jeho rodině pomáhali. Stal se za to léčitелеm a prorokem, léčil duši Písmem svatým a tělo bylinkami a vodou. Sám od raného mládí nepil ani nekouřil. Jednou namaloval rolníka kráčejícího s pluhem a láškou vodky v ruce a pod obrazem umístil nápis : „Bystřický rolník a jeho modla“ a adekvátní báseň. Tento obraz vystavil ve výloze u kostela, což vyvolalo velké pohoršení.

V tomto období se v Raszkově fotografické tvorbě objevují podle mého názoru velice hezké portréty obyvatel podhorských vísek. Už nejsou nijak oficiální. Lidé na fotografiích často již stojí s upřeným pohledem do objektivu, jakoby na ně působila jeho podivínská osobnost. Těžko říci. Z portrétů jde ovšem vycítit určitá nostalgie a velký Raszkův cit pro zachycení výrazů portrétovaných. Technicky nejsou fotografie nijak excelentní, na což měly určitě vliv jeho tehdejší životní podmínky.

Obr. 38/ **Jozef Raszka**
Stará paní s dýmkou, okolo roku 1923

Obr. 39/ **Jozef Raszka**

Bystřická děvčata, okolo roku 1923

Způsob života, který Raszka v této době vedl se ovšem musel nešťastně odrazit na rodině, odkázané na laskavost dobrých lidí. Žena téměř úplně oslepla a těžce onemocněla srdeční chorobou, zemřela v roce 1924. Po smrti matky se děti (tři z prvního a jedno z druhého manželství) rozutekly po světě a otec se stal ještě větším podivínem, který trávil celé dny v horách. K lidem se obracel pouze tehdy, když ho trápila nouze. Občas navštívil Bystřici nebo Český Těšín, aby prodal nějaký obraz a koupil barvy, fotografické negativy nebo nejnnutnější životní prostředky. Jeho obrazy z tohoto období se vyznačují citem pro detail a klidem formy a barev. Nikdy se nenechal ovlivnit žádným výtvarným směrem, ale jak sám prohlašoval, maloval ke chvále Boží a pro vyjádření sebe sama. Během svých cest po horách se stojanem a barvami údajně potkal jakousi malířku

z Návsí a navázal s ní upřímné přátelství. Měli v úmyslu zorganizovat společně v roce 1930 výstavu obrazů v měšťanské škole v Bystřici a začali za tímto účelem shromažďovat obrazy. Raszka již dříve uvažoval o větší souborné výstavě, která by mu zajistila popularitu a malířský věhlas, nyní se tedy blížil k jejímu uskutečnění.

Výstavy se nedožil. Podivným řízením osudu tento dobrý znalec bylin a lesních plodů zemřel na otravu houbami. V srpnu 1929 k němu dorazil bratr Pavel s dcerou a synem z Vítkovic. Cestou nasbírali houby a uvařili je k večeři. Ukázalo se, že houby byly jedovaté, ještě téhož večera po konzumaci začali všichni pociťovat znatelné bolesti břicha. Považovali to ale za projev přejedení. Ráno dalšího dne snědli zbytek, což mělo fatální následky. Bolesti zesílily a bratr, když viděl, co se děje, rychle sebral děti a jel s nimi do nemocnice ve Vítkovicích. Lékaři s velkým úsilím zachránili otce a dceru, syn však zemřel. Mezitím Raszka nevěnoval bolestem větší pozornost, uvařil si nějaké bylinky a šel spát. Ráno již ležel v agónii. Dcera, která byla shodou okolností přítomna, zavolala lékaře, který nařídil okamžitý odvoz do nemocnice v Českém Těšíně, kde zanedlouho zemřel.

Pohřeb Jozefa Raszky se konal dne 3. srpna 1929 v Českém Těšíně, kde také na evangelickém hřbitově spočívají jeho ostatky.

VIII. Bystřický fotograf Karol Kaleta

Jakýmsi pomyslným nástupcem Jozefa Raszky se stal jeho spolubyvatel Bystřice Karol Kaleta. S Raszkou se samozřejmě osobně znal a dá se předpokládat, že mu také s fotografováním občas pomáhal. Není pochyb, že jím byl velmi ovlivněn, avšak v jejich tvorbě najdeme mnoho rozdílů. Na krajinářských fotografiích to tak jasné není, ale lidé na Kaletových snímcích působí již romantičtěji a veseleji. Avšak jak je patrné z prací obou těchto autorů, jejich rodný kraj jim byl vším, nejvyšší hodnotou i láskou.

Obr. 40/ **Karol Kaleta**

Dítě v plachetce na dřevěném kozlíku, 30. léta 20. století

Karol Kaleta se narodil 15. června 1906 v Bystřici, kde žil a tvořil až do své smrti 25. března 1998. Původně se vyučil truhlářem, ale záhy ho zlákala fotografie, ke které měl vztah už jeho otec Jan, také truhlář. Do tajů fotografie se zasvěcoval v třineckém ateliéru J. Rosmarina. V roce 1926 Kaleta provozoval filiálku tohoto ateliéru v Bystřici a roku 1930 se osamostatnil a začal tvořit pod značkou Foto - Kaleta.

Obr. 41/ **Karol Kaleta**
Pasáček hus, 30. léta 20. století

Obr. 42/ **Karol Kaleta**
Psačka, 30. léta 20. století

Technické možnosti začínajícího mladého fotografa byly hodně skromné. Než dorazila do obce elektřina, fotografoval ve svém ateliéru při denním světle, papíry exponoval zvětšovacím přístrojem pomocí slunečního světla, v lepším případě světlem z petrolejové lampy. Koupání fotografií probíhalo v potoce, což mělo i své výhody spočívající v cirkulaci vody, nevýhodou byly občas rozházené či dokonce snědené fotografie, které měly na svědomí koupající se husy či kachny. Veškerou fotografickou chemii (vývojky, ustalovače apod.) si Kaleta připravoval sám. Postupem doby se jeho technické zázemí, ale i fotografické umění zdokonalovalo a výsledkem byla vzrůstající klientela v širokém okolí.

Obr. 43/ **Karol Kaleta**

Bača v kolibě na Gírové, 30. léta 20. století

Živnost fotografa se opírala hlavně o komerční zakázky jako svatby, křtiny, konfirmace či svatá přijímání, školní tabla a různé jiné společenské události. Celá třicátá léta Karol Kaleta putuje po Beskydech a okolních obcích. Na Kozubové a Gírové poblíž Jablunkova fotografoval život rolníků a řemeslníků, lidovou architekturu a kroje. Jakoby už tenkrát pochopil nutnost fotografické dokumentace krásných Beskyd a s nimi spojeného salašnictví. Vlna a len dávaly suroviny pro tkalcovství, které proslavilo starý Jablunkov.

Letmé záběry ze života tehdejších lidí, které s výjimkou některých stylizací jsou autentickými záběry fotografa, jenž se bez ohledu na námahu snažil dostat s těžkým aparátem (převážně na formát 9x12cm) a příslušenstvím na odlehlá místa a zachytit je na negativu.

Část svých snímků sám vydával jako fotopohlednice, další část byla publikována, velmi často anonymně, v různých časopisech a publikacích od první republiky až do osmdesátých let 20. století.

Po oslabení Československé republiky mnichovským diktátem a po ultimátu polské vlády z 30. září 1938 vydala vláda ČSR československou část Těšínska Polsku. Kaleta fotografoval příjezd polské armády a portréty polských vojáků. Tyto fotografie se do dnešních dnů nedochovaly. Negativy, na nichž byly tehdejší události zachyceny, zničila v roce 1948 československá státní bezpečnost. Následně byl Kaletův ateliér znárodněn a záhy zanikl.

Po 2. světové válce a po únorovém převratu sice ještě fotografoval, ale už šlo opravdu o spíše ilustrativní snímky krajiny. Je bezesporu jasné, že nejkvalitnější a nejzásadnější práce Karola Kalety vznikaly právě v 30. letech 20. století. Vznikl tak jakýsi dokument přírodního a kulturního bohatství části Těšínského Slezska. Části mezi Jablunkovem a Třincem, dokument života v podhorských vesničkách a v Beskydech. V jeho fotografiích je podle mého názoru skryta dávná krása těchto lokalit a myslím si, že Kaletovy fotografie, stejně jako Raszkovy, jsou pro nás dnes především velkým historickým bohatstvím.

V pokročilém věku ve svých osmdesáti letech se Karol Kaleta začal zabývat řezbářstvím, a tak začalo jeho druhé období tvořivé práce. Scény a výjevy z jeho fotografií znovu ožívaly pod řezbářským dlátem na dřevěných reliéfech, jež zdobí nejedno obydlí nejen v rodném kraji, ale i v daleké cizině a zámorí.

Obr. 44/ **Karol Kaleta**
Naklepávání kosal, 30. léta 20. století

Obr. 45/ **Karol Kaleta**
Stará ulička v Jablunkově, 30. léta 20. století

IX. Závěr

V této práci jsem se snažil zmapovat vývoj fotografie a zejména živnostenské fotografie na území Těšínska od jejího počátku do poloviny 20. století.

Těšínsko bylo svébytným územím, kde se prolínaly vlivy polské, české, rakouské, židovské, německé. Tyto vlivy zajisté působily na utváření kulturně-historického vývoje, nicméně jsem nezaznamenal působení těchto vlivů na vývoj fotografie na Těšínsku jako takové, živnostenskou fotografii nevyjímaje.

Vývoj živnostenské fotografie se na tomto území nijak podstatně nelišil od vývoje na ostatním území tehdejšího Rakouska-Uherska a později Československa. Fotoграфové Těšínska nepředstavovali fotografickou špičku na našem území, nicméně několik z nich vystoupilo nad průměr těch ostatních a těm jsem se věnoval ve své práci detailněji.

Zajímavou etapou vývoje fotografie na Těšínsku je poměrně časný vznik a vývoj amatérské fotografie dokumentované založením Amatérského fotoklubu v Polském Těšíně. Ten byl svým způsobem na svou dobu ojedinělý, zvážíme-li, že Těšínsko bylo na periferii dění jak tehdejšího Polska, tak i Československa.

Samostatnou kapitolu jsem věnoval fotografům - umělcům. Osudy Karola Kalety a zejména Josefa Raszky jsou velmi poutavé a jejich fotografické dílo je jedinečným dokumentem života a vývoje krajiny na území Těšínska v první polovině 20. století.

V úvodu této práce jsem popsal svůj vztah k Těšínsku jako jeden z důvodů, proč jsem se rozhodl zaměřit svou práci právě na tento region. V závěru mé práce ještě jeden důvod. Při procházení rodinného archivu jsem objevil několik starých fotografií. Byly zcela jistě pořízeny na Těšínsku a to v roce 1919. Je na nich skupina vojáků, poznáváme na nich tehdejšího ministra zahraničí ČSR Edvarda Beneše. Fotografie byly pořízeny v době, kdy zde probíhala tzv. Sedmidenní válka. Kdo je fotil, to nevím. Nevím, zda to byl těšínský či fryštátský živnostník nebo zda to byl vojenský fotograf. Tyto fotografie mají pro mne i ryze osobní rozměr. Na skupinové fotografii, zcela dole vlevo, je také můj pradědeček. Ten

byl na Těšínsku nasazen jako příslušník 22. pluku českoslovenkých legií, který se po skončení 1. světové války stal součástí nově vznikající armády Československé republiky.

Obr. 46/ Příslušníci československých legií na Těšínsku, 1919

Obr. 47/ Edvard Beneš a delegace československé vlády na Těšínsku, 1919

Poznámky

1. Kazeta Krakowska č. 220, 25. 9. 1839
2. Almanach Fotografiki Polskiej, vyd. Sturski, Vilnius 1934, s.35.
3. Ogólna Księga Adresowa i Przewodnik Miasta Cieszyna, Tiskárna Henrika Nowaka Nast. Cieszyn 1931, s.56
4. Płużewski, Ignac., Pojrzenie w przeszłość fotografii polskiej, PIW, Varšava 1982, s.370

X. Seznam fotografických ateliérů na Těšínsku do roku 1945

Ateliéry v Těšíně do roku 1945 (Český Těšín, Polský Těšín)

Jméno, firma	Adresa	Rok
"Adler" Atelier	Mennicza 30 (Deutschegasse 30)	1905
Bialoruski Gregor		1860 - 1864
Blachut Adolf	Szersznika 5	1930 - 1939
Cherny Paul		1860
Elsner Jakob	Nádražní 7 (Bahnhofstrasse)	
Feyerabendt Gustav		1863
Gabrisch Artur		1940
Germann & Goldmann	Mennicza (Deutschegasse)	1860
Goldmann Bruder	Stary Targ (Alten Markt)	1866
Goldmann E.	Stary Targ (Alten Markt)	1867 - 1869
Heybach Benno	Hlavní třída 23 (Sachsenberg) Menicza 30 (Deutschegasse) Szerszinka 5 (Scherschinggasse)	1902 1903 - 1905 1905 - 1914
Jandaurek Erwin	Mennicza 28 (Deutschegasse 28)	1930
Jandaurek Heinrich	Głęboka 60 (Stefaniestrasse) Głęboka 56 (Stefaniestrasse)	1870 - 1894 1895 - 1945
Jastrzembski Irma	Hlavní třída 15 (Sachsenberg)	1914
Jastrzembski Carl Franz	Garncarska (Mariengasse) Nádražní 11 (Bahnhofstrasse) Schodowa 3 (Stiegengasse)	1906 - 1907 1908 - 1909 1910 - 1914
Jastrzembski Richard	pl. Inwal. Wojen. 6 (Ober Ring) Hlavní třída 13 (Sachsenberg)	1861 - 1864 1899 - 1909
Kubisz Tadeusz	nám. Sw. Krzyza (Kreuzplatz)	1920 - 1945
Lawinski Franz	Hlavní třída 15 (Sachsenberg)	1899 - 1902
"Luba"	Sejmowa 12	1938
Mückenbrunn Simon	Mennicza 30 (Deutschegasse)	1906 - 1910
Pateisky Wilhelm	Mennicza 6 (Deutschegasse) Hlavní třída 15 (Sachsenberg)	1894 - 1902 1914 - 1932
Pateisky & Mückenbrunn	Mennicza 30 (Deutschegasse) Mennicza 28 (Deutschegasse)	1910 1913

Jméno, firma	Adresa	Rok
Pietzner Carl	nám. Sw. Krzyza (Kreuzplatz)	1913 - 1920
Raczek Wacław	Szersznika 5 (Scherschinggasse)	1926 - 1930
Raszka Jozef	Mennicza 11 (Deutschegasse) Przykopa 25 (Mühlgraben) Nowe Miasto (Neustadtgasse)	1903 1905 1906 - 1912
Richter A. J.	Szerszinka 5 (Scherschinggasse)	1900 - 1904
Richter F. H.	Szerszinka 5 (Scherschinggasse)	1898 - 1899
Treuter Anna	Hlavní třída 4 (Sachsenberg)	1932
Treuter Franz	Hlavní třída 4 (Sachsenberg)	1926
Wellner Arnold	Zamkowa 6 Hlavní třída 9 (Sachsenberg)	1919 1932
Weniger Josef Wilhelm		1852

Tabulka č.1

Ateliéry na Těšínsku (mimo město Těšín)

Jméno, firma	Obec	Rok
"Austria" Kunstanstalt	Bielsko - Biala	ok. 1900
Bardoň Ludwig	Třinec	1940 -
Bartl Josef	Karviná	ok. 1914
Beer Leo	Karviná - Fryštát, Bohumín	1909 - 1939
Borger Jakob	Bohumín	1913
Boruvka J.	Orlová (Německá Lutyně)	ok. 1900
Dietz R.	Bielsko Biala	ok. 1931
Dutka Paul	Bielsko - Biala, Skoczow	1880 -
Deutcher F.	Orlová (Německá Lutyně)	1903
"Elios" Atelier	Ustroń	1939 -1940
Elsner Jakob	Karviná	1920 - 1939
Gustav Fierla	Orlová (Německá Lutyně)	1939 - 1945
"Helios" Atelier	Bielsko - Biala	1914
Herodek A.	Bohumín	1910

Jméno, firma	Obec	Rok
Hoff Bogumil	Wisla	1900
Huml Franz	Karviná	1929
Hutterer František	Třinec	1938
Kaleta Karol	Bystřice	1926 - 1948
Kasperlik Wilhelm	Skoczow	1928
Kipper S.	Fryštát	1942
Kleinberger J.	Bielsko - Biala	1910 - 1935
Konheisner H.	Skoczow	1930
Kopietz K	Orlová	1930
Krischke R.	Bielsko - Biala	1910 - 1936
Kristen	Karviná	1940
Kubalok R.	Istebna	1930
Kupke Max	Jablunkov	1942
Langhammer Rudolf	Ustroń	1914 - 1920
Lichtig C.	Třinec	1930
Lomosik C.	Strumień	1880
Mertens E.	Bielsko - Biala	1880
Morcinek Gustaw	Skoczow	1935
Palowski	Horní Suchá	1928
Pernerstorfen	Bielsko - Biala	1930
Piegza Karol	Orlová	1937
Přerovský Josef	Třinec	1924 - 1930
Polanski	Prostřední Suchá	1920
Preč	Petřvald	1936
"Rapid" Atelier	Orlová	1930
Raszka Jozef	Bystřice	1914
"Rembrant" Atelier	Skoczow	1900
Rosmarin J.	Třinec, Bystřice	1925
Rosner	Bielsko - Biala	1930
Satara	Wisla	1935

Jméno, firma	Obec	Rok
Schreinzer Hugo	Bielsko - Biala	1880
Sikora František	Karviná	1938 - 1945
Sikora J.	Ustroń	1929
Stable C.	Bohumín	1900
Stankuš R.	Karviná, Suchá, Orlová	1926 - 1935
Stencel Jan	Wisla	1934
Syjud R.	Skoczow	1920
Thiel Albert	Bielsko - Biala	1900
Thiel K.	Bohumín	1910
Trojek R.	Fryštát	1940
Tyras Josef	Bielsko - Biala	1919
Verlik Valenta	Horní Bludovice	1930
Vetterl G.	Petrovice	1890
Wenzel Wenzel	Karviná	1903 - 1905
Zuber H.	Bielsko - Biala	1900

Tabulka č. 2

Datování vzniku, či působení některých ateliérů je uvedeno pouze podle informací na fotografiích, které jsou ve sbírce Muzea Těšínského Slezska v Polském Těšíně.

XI. Seznam použité literatury

Danel, Robert a kol.: Kalendarz Cieszyński 2000, Macierz Ziemi Cieszyńskiej, Cieszyn, 2000

Danel, Robert a kol.: Kalendarz Cieszyński 2001, Macierz Ziemi Cieszyńskiej, Cieszyn, 2001

Danel, Robert a kol.: Kalendarz Cieszyński 2002, Macierz Ziemi Cieszyńskiej, Cieszyn, 2002

Danel, Robert a kol.: Kalendarz Cieszyński 2003, Macierz Ziemi Cieszyńskiej, Cieszyn, 2003

Dubiel, Dominik: Cieszyńskie towarzystwo fotograficzne 1930 - 2000, wyd. Cieszyńskie towarzystwo fotograficzne, Cieszyn 2000

Dubiel, Dominik: Cieszyński klub hobbystów, wyd. Cieszyński klub hobbystów Cieszyn 1993

Kaleta, Karol: Beskydy, hory a lidé, Wart - Henryk Wawreczka, Třinec 2003

Kovářiková, Naďa: Živnostenská fotografie v Kolíně od počátku do 50. let 20. století, Magisterská diplomová práce, Institut tvůrčí fotografie, 2003

Piegza, Karol: Malarze ślascy, Wydawnictwo Sekcji Krajoznawczej, Český Těšín 1937

Plaźewski, Ignac.: Pojrzenie w przeszłość fotografii polskiej, PIW, Varšava 1982

Scheufler, Pavel: Galerie c. k. fotografů, Grada Publishing, Praha 2001

Żakowicz, Aleksander a kol.: Fotografia Galicyjska do roku 1918, Centrum Europy, Lwów 2008

Almanach Fotografiki Polskiej, Sturski, Vilnius 1934

Kazeta Krakowska č. 220, 25. 9. 1839

Ogólna Księga Adresowa i Przewodnik Miasta Cieszyna, Tiskárna Henrika Nowaka, Cieszyn 1931

Archiv Muzea Těšínského Slezska v Poslkém Těšíně + rozhovory s Mgr. Mariuszem Makowskim

Archiv Muzea Těšínska v Českém Těšíně

www.muzeumct.cz

www.muzeumcieszyn.pl

XI. Jmenný rejstřík autorů

Atget Eugen	44
Beer Leo	26, 27, 28
Bialoruski Gregor	13, 15
Borger Jakob	26
Brudny Pawel	38
Daguerre Louis	11
Deutcher F.	24, 25
Disdéri André	16
Drtikol František	35
Dutka Paul	24
Elsner Jakob	28
Farnik Ernst	37, 41
Faruga Ludwig	38
Feyerabendt Gustav	13
Goldmann Edward	19
Germann & Goldmann	13, 15, 17
Hajek Karol	42
Henkel Rudolf	41
Heybach Benno	20
Cherny Paul	13, 14
Chmiel Karol	38
Chwastek Gabriel	38, 39
Jamroz Wladyslaw	37, 41
Jandaurek Erwin	19
Jandaurek Heinrich	6, 13, 14, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 44
Jandaurek Henryk	34
Jandaurek Marie	34
Jarończyk Henryk	38

Jastzembski Carl Franz	20
Jastrzembski Richard	13, 17, 18
Kaleta Karol	6, 24, 28, 55, 56, 57, 58, 59, 60
Kasperlik Wilhelm	24, 37
Kleinberger J.	24
Korbut Józef	38
Kossak Wilhelm	38
Kronfeld F.	37, 38
Kubisz Marta	22
Kubisz Tadeusz	22, 23, 24, 36
Kupke Max	24
Langhans Jan	35
Löwe Eugeniusz	38
Macura Jan	42
Machalski Stanislaw	42
Molin Ludwik	38, 41
Molinek Gustaw	37
Morcinek Gustaw	24, 37, 41
Mückenbrunn Simon	19
Pateisky Wilhelm	17, 19
Pateisky & Mückenbrunn	19
Pietzner Carl	21, 22, 36
Pórc Bruno	38
Porebski Gustaw	37, 42
Raszka Jozef	6, 18, 24, 28, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 60
Richter A.J.	20
Richter F. H.	20
Rosmarin J.	24, 55
Serog Adolf	37, 38, 39, 42
Schenck Erwin	42

Schreizner Robert	24
Sikora Pawel	42
Sprengel Waltr	37
Śliwka Rudolf	42
Śliż Emil	42
Weniger Jozef Wilhelm	12, 13
Wenzel Wenzel	25, 26
Witalis Józef	37, 38, 39, 40
Zdenek Ernest	42